

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 1, 2011

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 332.146.2. 338

В. І. Куценко,
д.е.н., проф.,
О. В. Гаращук,
к.е.н., доц.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ: ПОШУК АЛЬТЕРНАТИВИ

*«Майбутнє належить тому,
хто в нього вдивляється»
Леся Українка*

Розкрито, що необхідною передумовою перспективного розвитку суспільства є підготовка відповідних кадрів. Обґрунтовано, що удосконалення останньої потребує глобальне інформаційне суспільство, розвиток ринкової економіки, науки, які вимагають від працівників нових соціальних та індивідуальних якостей. Намічені шляхи розвитку системи підготовки кадрів у перспективі.

Ключові слова: кадри, вища освіта, зовнішнє тестування, якість освіти.

Раскрыто, что необходимым условием перспективного развития общества является подготовка соответствующих кадров. Обосновано, что совершенствование последней нуждается глобальное информационное общество, развитие рыночной экономики, науки, которые требуют от работников новых социальных и индивидуальных качеств. Намечены пути развития системы подготовки кадров в перспективе.

Ключевые слова: кадры, высшее образование, тестирование, качество образования.

Reveals that a necessary prerequisite for future development of society is to train relevant personnel. Proved that last improvement requires global information society, development of market economy, science, requiring employees to new social and individual qualities. Intended ways of development of the training in perspective.

Keywords: personnel, higher education, external testing, quality education.

Здається, всім зрозуміло, що система підготовки кадрів має враховувати вимоги ринку праці і відповідати загальноосвітнім критеріям якості. Цього вимагає інформаційне суспільство, що характеризується активним поширенням нових технологій, розвитком конкуренції в сфері освіти та зростанням її ролі. Доступність, рівень та якість освіти, поряд з такими показниками, як величина валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення та тривалість життя, є одним із трьох, прийнятих у міжнародній практиці показників індексу розвитку людського потенціалу в щорічно зорієнтованій оцінці Організацією Об'єднаних Націй, що характеризує якість життя у світі. Особливо велика у цьому роль вищої освіти, яка здійснює підготовку висококваліфікованих кадрів.

Тож не дивно, що проблеми розвитку освіти, підготовки кадрів досліджувало багато науковців різних галузей знань. Серед них: Г. Ващенко, Я. Коменський, І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, В. Андрущенко, В. Кремень, В. Скуратівський, В. Луговий та багато інших.

Система підготовки кадрів в Україні відображає загальноосвітні тенденції. Наша держава використовує програмні документи ЮНЕСКО щодо розвитку системи підготовки кадрів, доповідь Міжнародної комісії про освіту для XXI століття «Освіта: схований скарб», заключну доповідь Всесвітньої конференції з вищої освіти ЮНЕСКО, що відбулася в жовтні 1998 р. в Парижі. До речі, в останньому документі викладені основні принципи, на основі яких можна було б побудувати процес здійснення реформ і розвитку системи підготовки кадрів у відповідності з потребами XXI століття, з урахуванням тенденцій розвитку вищої освіти.^{*} Серед останніх варто, на наш погляд, виділити наступні:

- широка диверсифікація вищої освіти – багатоваріативність, різноманіття, багатомодельність;
- радикальні перетворення та оновлення вищої освіти як системи: гнучкість, врахування інтересів споживачів, орієнтація на парадигму «освіта для всіх», зміцнення зв'язків з іншими ступенями та формами освіти;
- неперервна адаптація навчальних програм до майбутніх потреб, підвищення адекватності вищої освіти перспективам соціально-економічного розвитку;
- реалізація установки на виховання студентів у дусі громадянськості та підготовки їх до активної участі в житті суспільства;
- формування стійкої орієнтації випускників на створення ендогенного потенціалу розвитку;
- надання студентам оптимального діапазону вибору, створення умов для гнучкості та багатоваріантності у термінах початку та завершення вищої освіти;
- підвищення ролі вищої освіти у формуванні у студентів здатності розуміння, інтерпретації, збереження, розвитку та поширення національних, регіональних, міжнародних, історичних культур в умовах плюралізму та різноманіття;
- розширення доступу до вищої освіти на засадах справедливості – «вища освіта не для вибраних, а для здібних»;
- підхід вищої освіти до парадигми «освіта протягом усього життя»;
- посилення зв'язку вищої освіти з усіма ланками післясередньої освіти;
- орієнтація вищої освіти на студента;
- досягнення збалансованості когнітивного освоєння навчальних дисциплін та оволодіння навиками у сфері комунікацій, творчого і критичного аналізу

колективної праці в багатокультурному контексті;

- формування необхідного потенціалу і стратегій розвитку на основі соціального партнерства, розширення зв'язку зі світом праці;
- подолання вузькоекономічної орієнтації в діяльності вищих навчальних закладів і підготовці кадрів;
- посилення направленості на міждисциплінарні, багатодисциплінарні і трансдисциплінарні освітні програми;
- підвищення уваги до підготовки спеціалістів у нових технологічних та управлінських областях;
- формування нового навчального середовища, заснованого на сучасних технологіях і нових видах освітніх послуг тощо [1, с. 29].

Намагання до якості освіти збережеться і в майбутньому, в перспективі. Документи ЮНЕСКО мають установку на розуміння якості як категорії, що охоплює всі основні функції та напрями діяльності, зокрема:

- якість викладання;
- якість відповідності персоналу і програм;
- якість навчання як результат викладання і досліджень.

Якість підготовки кадрів тісно пов'язана з якістю інфраструктури та навчального середовища. У якості підготовки кадрів важливу роль відіграє активна взаємодія академічної спільноти з економічними партнерами. Ця взаємодія поширюється на викладання, технічний розвиток, організацію навчання, формування

інституціональних структур нового типу, встановлення численних, обов'язково формальних, зв'язків з організаціями, діловими колами і промисловим сектором.

Така активна взаємодія передбачає неперервний аналіз потреб у програмах навчання, підготовки кадрів та їх перепідготовки. Вона вимагає використання методів адекватного визнання трудового досвіду, пов'язаного з навчальною діяльністю студентів і педагогічною діяльністю викладачів. У цьому контексті вища освіта має пристосувати свої структури і механізми підготовки до нових потреб чи створити нові форми освіти на основі таких критеріїв, як гнучкість, відповідність потребам в області зайнятості, врахування неоднозначності контекстів і контингенту. У Всесвітній декларації про вищу освіту для XXI ст. говориться про необхідність досягнення партнерства на основі загальних інтересів, взаємної поваги довіри, що має бути основним методом оновлення вищої освіти.

Водночас має поліпшуватись ресурсне, у тому числі фінансове, забезпечення вищої освіти, яке останнім часом хоч і зростає, проте є недостатнім. А в 2010 р. фінансування вищої освіти було значно нижчим (і в абсолютному, і у відносному вимірах) попереднього віку (табл.).

Таблиця. Динаміка витратків на вищу освіту

Рік	Загальні витратки зведеного бюджету, млн. грн.	Витратки у % до	
		Загальних витратків	ВВП
2000	2285,5	4,7	1,3
2005	7964,1	5,7	1,8
2007	12827,8	5,7	1,8
2008	18552,9	6,0	2,0
2009	20966,3	6,8	2,3
2010	17057,9	6,5	2,2

Джерело [9, с. 3].

Тенденцію до зменшення мають і витратки й на інноваційну діяльність, що, безперечно, зумовлено кризовими явищами в українській економіці. Разом із тим, як зазначає В. Огнев'юк, останнім часом відбувається масовізація освітнього процесу та його електронної технологізації, що відбивається на інтенсифікації якісних змін навчального процесу. Хронічне недофінансування освіти за рахунок бюджетних коштів зумовлює руйнування матеріально-технічної бази навчальних закладів, зниження соціального статусу викладачів ВНЗ і наукових працівників, старіння науково-педагогічних кадрів, незворотну втрату наукових шкіл, зниження інноваційної активності в цілому. Наприклад, у 2008 р. лише в системі професійно-технічної освіти діяло 806 сучасних навчальних комп'ютерних комплексів, майже в одній третині профтехучилищ – системи інноваційних методик викладання комп'ютерних програм. Це, безперечно, значно краще, ніж 5 років тому.

Проте, як свідчать результати аналізу, протягом десятирічків матеріальні ресурси багатьох навчальних закладів не оновлюються. Забезпеченість, скажімо, у загальноосвітніх навчальних закладах лабораторних і практичних робіт з хімії, фізики, біології не перевищує 5%. У царині професійно-технічної освіти вчать на верстатах і обладнанні 60-70 х років минулого століття. Не краща ситуація й у системі вищої освіти. В результаті унеможливується інноваційний розвиток освіти, підготовка сучасних професійних кадрів, цілеспрямований рух до конкурентної економіки.

Разом із тим, слід зазначити, що в Україні вживаються заходи з адаптації системи освіти, підготовки кадрів до нових соціально-економічних умов. Зокрема, окремі регіони впроваджують принцип комп'ютеризації «один учень – один комп'ютер». Саме за таких умов можна говорити про забезпеченість учнів, студентів комп'ютерами. Адже державне фінансування освіти – це державні гарантії забезпечення технічного переоснащення навчальних закладів – важливої передумови якісної освіти.

Як свідчать результати наших досліджень, кошти, що виділяються на розвиток вищої освіти, використовувались не завжди раціонально. Загалом у сфері освіти в Україні ефективність використання коштів є низькою. Скажімо, в Японії, Південній Кореї у середньому на одного вчителя припадає втричі більше учнів, ніж в Україні. Особливо це характерно для сільської школи, що не сприяє підвищенню якості середньої освіти, а в подальшому позначається і на якості навчання у вищих навчальних закладах. Водночас у нашій державі практично нічого не робиться для оптимізації мережі загальноосвітніх шкіл. Щоправда, не завжди закриття малокомплектної школи на селі має альтернативу. Сьогодні, наприклад, багато дітей шкільного віку в Сумській, Чернігівській і Волинській областях не вчать тільки тому, що немає, де вчитись.

Уже всім зрозуміло, що інвестиції в освіту – один з найефективніших шляхів інвестиційної діяльності. Сьогодні, коли і державні, і комерційні ВНЗ надають можливість вчитись на платній основі, збільшуються можливості як вибору місця, так і форми навчання. Тим самим людина може брати активну участь у формуванні свого професійного майбутнього, в яке вона вкладає гроші. Цьому мають сприяти різні підходи до реформування вищих навчальних закладів. Наслідком цього мають стати університети як базові для організації системи безперервної освіти. Як свідчить світовий досвід, університети є головною ланкою між новими знаннями та їх конкретним використанням на практиці. Такий підхід сприяє підвищенню рівня професійної освіти. Серед останніх (підходів) – це інтеграція освіти та науки. З їх інтеграцією відбувається поворот економіки до інновацій. Такі освітньо-наукові центри існують у багатьох країнах. Скажімо, у Росії такі центри отримуватимуть відповідний статус на конкурентній основі. При цьому категорія присвоюватиметься не навчально, а на 10 років, що дозволить привнести у вищу школу дух змагання, конкуренції. Конкурс на здобуття статусу інноваційного університету, як і конкурс інноваційних освітніх програм, передбачає необхідність проведення його (конкурсу) у два етапи. Спочатку експертна комісія розглядає інноваційні програми вищих навчальних закладів, здійснюючи їх фільтрацію, після чого конкурсна комісія виносить остаточне рішення. Національні дослідницькі університети мають мати власні освітні стандарти за однієї умови, що вони випереджають існуючі. Водночас такі вищі навчальні заклади сприятимуть не лише підвищенню якості підготовки кадрів, інтеграції освіти та науки, зростанню ефективності економіки, але й активізації ринкових трансформацій. Адже до цього часу значна частина бізнесу не надає підтримки фундаментальним дослідженням. Ділові кола країни до цього часу практично не лише не займаються підготовкою кадрів, а й розвитком інноваційної діяльності. Для інноваційної діяльності, як свідчить практика, потрібні філігранні практичні вміння, навички, а таких фахівців у нас, на жаль, бракує. Їх підготовці поряд з іншими чинниками, мають сприяти:

- упровадження проблемно-цільової орієнтації в навчальну діяльність, яка передбачає необхідність стимулювання нормативної активності аудиторії на різних етапах освітнього процесу, вибудови освітнього процесу згідно з актуальними проблемами учнів, студентів, слухачів, пошуку нестандартних способів і шляхів їх розв'язання;

- проєктно-креативна спрямованість освітньої діяльності. У свою чергу, формування проєктних явищ може сприяти впровадженню в навчальний процес міждисциплінарних і проблемноорієнтованих форм діяльності тощо.

Заслужують на увагу науково-навчальні комплекси (центри вдосконалення), що концентрують зусилля на найбільш актуальних дослідженнях. Створюються вони на конкурсній основі силами провідних академічних й університетських колективів. Це малі стартові фірми і центри трансфера високих технологій, що формуються на базі вузівської та академічної науки, так звані наукові й технологічні парки тощо.

Як і в усьому розвиненому світі, в освіті України мають отримати активний розвиток мережі наукових і технологічних парків, бізнес-інкубаторів, системи консалтингових та інжинірингових фірм, венчурних фондів, орієнтованих виключно на сферу високих технологій. Діяльність останніх сприятиме активізації інноваційної діяльності в цілому і у вищих навчальних закладах, зокрема.

Практично в усіх країнах світу освіта, у першу чергу вища, здійснює активну інноваційну політику. В Україні частка вищих навчальних закладів серед усіх організацій, які займаються дослідженнями й розробками інновацій організації навчального процесу, становить 5,4% [8].

На поліпшення якості підготовки кадрів направлено і впровадження незалежного зовнішнього оцінювання знань^{***}, яке може виконувати як діагностичну, так і сертифікаційну функції. Незважаючи на п'ятирічний досвід упровадження цієї новачки в освітню сферу, ставлення до неї в суспільстві неоднозначне.

Проте, слід пам'ятати, що національна Доктрина розвитку освіти передбачає використання світових освітніх стандартів якості освіти. З метою отримання об'єктивних даних про рівень опанування студентами освітніх стандартів у багатьох країнах перевагу віддають так званому зовнішньому оцінюванню знань. Цікавим у цьому плані є досвід багатьох країн, міжнародних організацій, де якісним параметрам освіти надається велике значення. Так, завдяки здійсненню міжнародного проекту в рамках Федерального статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США і Канади започатковано програму «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні та концептуальні засади». Експерти цієї програми визначають поняття компетентності (competency) як здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання.

Підвищення якості освіти – це крок до освітнього простору Європи. Сьогодні на порядку денному в Україні стоїть питання прийняття нового закону «Про вищу освіту», який має забезпечити міцний ґрунт для всіх новачок та реального входження вищої школи до світового та європейського освітньо-наукового простору. Проєктом закону визначено такі типи вищих навчальних закладів: університет (класичний, профільний), академія, коледж, професійний коледж.

Внесено суттєві зміни в структуру вищої освіти. Зокрема, вилучено освітні рівні вищої освіти (неповна вища освіта, базова вища освіта, повна вища освіта). Включено освітньо-науковий рівень доктора філософії.

Для кожної держави першочерговою і найважливішою проблемою, як зазначалось вище, є підвищення якості освіти. Багато авторів вважає, що заочне незалежне оцінювання не сприяє підвищенню якості освіти [7, с. 7].

Багато освітян схиляються до думки, що зовнішнє незалежне тестування започаткувало знецінення шкільного атестата. Адже випускники вивчають лише ті три предмети, за якими здійснюється тестування. Тому в 2011 р. при вступі до вищих навчальних закладів поновлено важливість атестата зрілості. До цього часу сертифікату не надано законного статусу, незважаючи на те, що саме їм надано право вступу до вищого навчального закладу. Вилучення із переліку ряду навчальних предметів для заочного незалежного тестування, на думку багатьох фахівців, призводить до зниження підготовки учнів з цих предметів. Це ж стосується й економіки, юридичних наук. А звідси невідомо, які ж предмети будуть профільними при вступі до юридичних вищих навчальних закладів та економічних. У багатьох вищих навчальних закладах керівництво саме визначає перелік профільних предметів. Відсутність профільного предмета, скажімо, на юридичні факультети ВНЗ дає підставу зараховувати вступників за непрофільними дисциплінами. Так, 2009 р. на юридичний факультет Закарпатського державного університету абітурієнт мав право подати п'ять сертифікатів із різних предметів, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка – три, Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого – два.

Безперечно, що нинішня система незалежного зовнішнього оцінювання потребує вдосконалення. Програми на тести мають бути орієнтовані на шкільні навчальні програми. До речі, до цього часу в умовах прийому не вказано, які бали слід вважати вирішальними.

Подальше підвищення якості підготовки кадрів, у свою чергу, сприятиме активізації економіки знань, яка передбачає:

- активну участь студента в процесі навчання, на противагу пасивному засвоєнню навчальної інформації;
- акцентування результату навчання на формуванні універсальних і професійних компетенцій студентів, яка повинна:
- визначити готовність випускника до професійної діяльності;
- надавати можливість маневру в швидко змінюваних умовах суспільства та економіки;
- стати перевіряючою та змінюваною тощо.

Таким чином, досить гострою й актуальною залишається проблема якості підготовки кадрів у вищих навчальних закладах. Цьому має сприяти активне впровадження тристоронніх договорів «студент – роботодавець – вищий навчальний заклад» із відображенням у них прав та обов'язків кожної із сторін. У ці рамки варто включити й систему державного замовлення на відповідних фахівців. Молода людина для здобуття фахової освіти може взяти кредит, який має упродовж 10-15 років повернути. При цьому важливо, щоб умови отримання та повернення освітніх кредитів не зашкодили життєвому рівню населення.

Забезпеченню підготовки фахівців високої якості має сприяти інтеграція вищих навчальних закладів, академічних і галузевих секторів науки, промисловості, бізнесу. У цьому контексті особливого значення має набути впровадження у діяльність вищих навчальних закладів інноваційних технологій. Адже нині освіта в цілому і вища, зокрема, характеризується недостатнім рівнем інноваційної активності. Цьому певною мірою сприяє і те, що, власне, в науці, яка нині поділяється на академічну, галузеву та вузівську, на жаль, існує незбалансованість її зусиль на розвиток та впровадження нових організаційних форм, які відповідають логіці ринкових відносин, у тому числі сфері освіти. Подолання цих недоліків сприятиме інтеграції освіти та науки, залученню роботодавців до підготовки фахівців, прискоренню формування конкурентноздатної головної продуктивної сили суспільства.

Такий підхід, на наш погляд, дозволить кардинально змінити систему підготовки кадрів. Адже до цього часу, на жаль, у переважній більшості вона зорієнтована на запити минулого. Ринкова ж економіка потребує кадрів, готових працювати в умовах конкуренції, в інноваційній економіці. Тобто підготовка кадрів має враховувати економічну стратегію.

Список використаних джерел:

1. Башмакова Н.И. Мировые тенденции развития высшего образования в XXI веке: видение ЮНЕСКО и практика реформ / Н.И. Башмакова // Высшее образование сегодня, 2007. – №1. – С. 29.
2. Головінов В. Професійно-технічна освіта в умовах світової та вітчизняної фінансово-економічної кризи. Проблеми старі – виклики нові / В. Головінов. // Професійно-технічна освіта. – 2008. – №4. – С. 4.
3. Инновационный потенциал кадров организации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.Bn.2.mnogosmenka.ru>
4. Качество человеческого потенциала в условиях инновационной экономики // Народонаселение. – 2009. – №3. – С.20–21.
5. Крутий К. Проектування освітнього простору ДНЗ / К. Крутий // Імідж сучасного педагога. – 2009. – №6-7. – С. 10.
6. Куценко В.І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах / Куценко В.І. – К.: РВПС України НАН України, 2009. – 224 с.
7. Лук'янов В. Нововведення в освітній сфері: сучасний стан і проблеми / [Лук'янов В., Брещко Ф., Лоха Л. та ін.] // Голос України. – 2009. – №155. – С. 7.
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: [стат. зб.]. – К.: Державний комітет статистики України, 2008. – 360 с.
9. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 20010/11 навчального року: [стат. бюл.]. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 207 с.
10. Статистичний щорічник України за 2009 рік: [стат. зб.]. – К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – С. 566.

* Реформи и развитие высшего образования: Программный документ ЮНЕСКО, 1995; Доклад международной комиссии по образованию, направленный ЮНЕСКО «Образование: скрытое сокровище». ЮНЕСКО, 1997.

** У проєкті нового закону «Про вищу освіту» включено норму щодо обов'язковості проходження зовнішнього незалежного оцінювання знань осіб, які бажають здобувати вищу освіту на базі повної загальної середньої освіти.

ТОВ "ДКС Центр"